

КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ АНАЛІЗУ ТЕКСТУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

*Галаєвська Людмила
молодший науковий співробітник відділу
навчання української мови та літератури в школі
Інституту педагогіки НАПН України*

Ключові слова: текст, розвиток мовлення, комунікативні уміння, аналіз тексту, комунікативний аспект.

Одним із стратегічних завдань реформування мовної освіти є вироблення в учнів умінь і навичок комунікативно виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях під час сприймання, відтворення і створення висловлювань з дотриманням українського мовленнєвого етикету. Зазначене завдання передбачає посилення практичної спрямованості навчання мови, орієнтацію на мовленнєвий розвиток школярів.

У Концепції мовної освіти 12-річної школи підкреслюється необхідність забезпечення оптимальних умов для різнобічного розвитку кожного учня, урахування його індивідуальних особливостей, пізнавальних потреб, інтересів, прагнень, заохочення самостійності в навчанні, самопізнанні й саморозвитку, а також розвитку мовного чуття, мовленнєвих здібностей у чотирьох видах мовленнєвої діяльності [1,с.59]. Учені-методисти розробляють і апробують різноманітні технології навчання для гармонійного й повноцінного мовленнєвого розвитку учнів, для практичного оволодіння усним і писемним мовленням. Дослідники вважають, що мову необхідно вивчати в мовленні, з мовними одиницями і категоріями учні мають знайомитися, спостерігаючи їх використання в текстах різних стилів, типів і жанрів мовлення. Особливе місце в системі роботи з розвитку мовлення учнів належить аналізу тексту, який, на думку М. Пентилюк, забезпечує комунікативно-діяльнісний та функціональностилістичний підходи до навчання мови: аналізуючи текст, учні засвоюють його комунікативні ознаки (роль у спілкуванні), стилістичну належність і функції мовних одиниць, а отже, формують і вдосконалюють свою мовну і мовленнєву компетенцію [2,с.298].

На сучасному етапі навчання мови формування комунікативних умінь і навичок у процесі аналізу тексту набуває першорядного значення. За комунікативно-діялісним підходом текст розглядається як результат мовленнєвої діяльності – висловлювання в усній або писемній формі, а також об'єкт сприймання і розуміння. Аналіз тексту – вид роботи, що передбачає з'ясування особливостей ідейно-тематичного спрямування, побудови тексту, стильових та стилістичних властивостей, характеристики мовних засобів щодо ефективності їх використання з метою реалізації комунікативної мети [4,с.14].

Мовний матеріал має бути репрезентований взірцевими текстами. Щоб навчитися створювати власні висловлювання, учень повинен навчитися сприймати й аналізувати тексти різних стилів, типів і жанрів. Саме на уроці виховується кваліфікований слухач і читач. Тому слід пам'ятати, що найкращий текст не розв'яже завдань естетичного й етичного виховання, якщо не буде повноцінного, грамотного його сприйняття [5,с.6]. До основних критеріїв добору текстів для слухового сприймання, яких учителям слід дотримуватися, методисти відносять такі: зміст тексту повинен відповідати виховній і навчальній меті; бути по можливості динамічним, мати фабулу; він може містити до 4% незнайомих учням слів, що передбачає з'ясування їх семантики різними способами, зокрема й за контекстом; брати до уваги труднощі мовного оформлення – фонетичні, лексичні, граматичні, стилістичні; необхідно зважати на чіткість вираження основної думки, ідеї, що сприяє кращому сприйманню повідомлення; насиченість тексту інформацією має відповідати віковим особливостям учнів; при виборі теми тексту важливо враховувати інтереси школярів певного віку і життєвих потреб; звучання тексту не має перевищувати визначеної у критеріях тривалості.

Формування вмінь аналізувати текст – процес довготривалий і охоплює всі етапи навчання. Елементи такого аналізу широко застосовуються на уроках української мови під час вивчення теоретичного матеріалу на текстовій основі. М.Пентилюк визначила основні етапи аналізу тексту: визначення теми й основної думки тексту; виділення абзаців (мікротем); визначення стилю і типу мовлення; аналіз структури тексту; аналіз мовних засобів (лексичних, граматичних, стилістичних) [4,с.30]. Аналіз тексту дозволяє поєднувати засвоєння мовних явищ і осмислення їх відповідності мовленнєвій ситуації. Саме ситуація мовлення дає змогу здійснювати аналіз взаємозамінюваних лексем, граматичних форм і конструкцій з погляду їх доцільності. Аналіз тексту в комунікативному аспекті передбачає з'ясування комунікативності тексту, яка визначається науковцями як категорія тексту, що виявляється в різноманітних способах орієнтації на інтереси співрозмовників, у створенні емоційного настрою та умов співробітництва в процесі спілкування. Комунікативність тексту забезпечує його відповідність тій чи іншій мовленнєвій ситуації і розрахована на взаєморозуміння комунікаторів [5,с.71]. Здійснюючи аналіз тексту, учні повинні усвідомлювати мету певного виду роботи, осмислювати свої дії, розуміти практичне значення комунікативних умінь. Визначення комунікативності тексту дозволяє сформулювати в учнів уміння і навички використовувати мовні засоби відповідно до мети спілкування, реалізовувати комунікативний намір, застосовуючи мовний матеріал. Дослідження методистів свідчать, що така організація роботи з текстом дозволяє підготувати здобувачів освіти до створення висловлювань у різних ситуаціях спілкування, максимально наближує до реальних мовленнєвих дій. Як справедливо зауважує Н.Місяць, у житті мовець насамперед думає над тим, що сказати, а вже зміст диктує те, як сказати.

Аналізуючи текст, старшокласники вчаться швидко і правильно орієнтуватися в різних мовленнєвих ситуаціях, планувати своє мовлення, аналізувати зміст, знаходити мовні засоби, адекватні завданням комунікації. Методична цінність комунікативного аналізу тексту полягає в удосконаленні всіх видів мовленнєвої діяльності, розвитку творчих умінь і навичок. Аналіз тексту дозволяє об'єднати засвоєння мовних норм і комунікативних якостей мовлення. Норма виступає як властивість мови, яка виробляється в суспільстві в процесі спілкування, щоб забезпечити взаєморозуміння людей. Розгляд нормативного та комунікативного аспектів тексту дає змогу збагачувати словниковий запас учнів, стимулюючи мовленнєву практику, забезпечуючи вибір комунікативно доцільних мовних засобів.

Комунікативний аспект аналізу тексту передбачає формування умінь використовувати мовні засоби відповідно до ситуації спілкування, досягати комунікативної мети. Систематична робота з текстом на уроках української мови активізує пізнавальну діяльність учнів, сприяє удосконаленню мовленнєвої діяльності здобувачів освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Концепція мовної освіти 12-річної школи // Дивослово. – 2002. – № 8. – С. 59 – 70.
2. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / За ред. М.І. Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2004. – 400 с.
3. Місяць Н. Комунікативний аспект уроків – пріоритетний напрям навчання рідної мови // Українська мова і література в школі. – 2008. – №3. – С. 5 – 7.
4. Пентилюк М.І. Аналіз тексту на уроках мови // Дивослово. – 1999. – №3. – С. 30 – 32.
5. Пентилюк М.І., Окуневич Т.Г. Сучасний урок української мови. – Харків: Вид. група «Основа», 2007. – 176 с.